

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ОСНОВИ ГЕОПОЛІТИКИ ТА ГЕОСТРАТЕГІЇ

Методичні рекомендації до семінарських занять і самостійної роботи (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньої програми «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації»)

Електронне видання

Харків – 2024

УДК 327
О-75

Рецензенти:

Г. М. Куц – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

В. М. Шамраєва – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 8 від 21 травня 2024 року)

О-75 **Основи** геополітики та геостратегії: методичні рекомендації до семінарських занять і самостійної роботи (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньої програми «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації») [Електронне видання] / уклад. І. В. Пересипкіна. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – (PDF 36 с.)

Видання містить положення про організацію вивчення навчальної дисципліни, її тематичний план та структуру, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, підсумковий тест для самоконтролю студентів та рекомендовану літературу.

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що навчаються за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (освітня програма «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації»).

УДК 327

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024

© Пересипкіна І. В., уклад., 2024

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	12
4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	13
5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	22
6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	27
7. ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ З ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	28
8. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ.....	33
9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	34

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи геополітики та геостратегії» є ознайомлення студентів з основними концептами, теоріями і практиками у сфері геополітики та геостратегії. Це включає в себе аналіз впливу географічного розташування на політичні, економічні та військові стратегії країн та регіонів. Студенти навчаються оцінювати міжнародні відносини та зовнішню політику з геополітичної перспективи, розуміючи, як глобальні та регіональні зміни впливають на національну безпеку і міжнародну стабільність.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Основи геополітики та геостратегії» є теоретичні та практичні аспекти взаємодії між географічним положенням країн та їх політичними, економічними і військовими стратегіями. Курс охоплює аналіз впливу географічних факторів на зовнішню та внутрішню політику держав, розглядає ключові геополітичні теорії та концепції, а також забезпечує знання про стратегічне планування і ведення міжнародних відносин з урахуванням географічних умов і ресурсів країн. Важливою частиною курсу є також вивчення історичних і сучасних прикладів геополітичних конфліктів і стратегій, що впливають на світовий порядок і міжнародну безпеку.

Основним завданням вивчення дисципліни «Основи геополітики та геостратегії» є:

формування наступних загальних компетентностей:

ЗК4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК12. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

формування наступних спеціальних компетентностей:

СК1. Здатність виокремлювати ознаки та тенденції розвитку, розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, суспільних комунікацій та/або регіональних студій.

СК2. Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК4. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики держав, суспільних комунікацій, регіональних досліджень.

СК7. Здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі і на Європейському континенті та місця в них України.

СК8. Усвідомлення національних інтересів України на міжнародній арені.

СК9. Здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн та регіонів, особливостей та закономірностей глобальних процесів та місця в них окремих держав для розв'язання складних спеціалізованих задач і проблем.

Методика вивчення навчальної дисципліни «Основи геополітики та геостратегії» базується на поєднанні лекцій, семінарських занять та самостійної роботи студентів.

Семінарські заняття є однією з форм навчальних занять, при якій викладач організовує дискусію студентів навколо певної проблеми на основі самостійного вивчення рекомендованої літератури. Логічна структура планів семінарських занять охоплює широке коло проблем і побудована таким чином, щоб сприйняття основного понятійного апарату, концепцій та принципів міжнародних інформаційних відносин було максимально ефективним. Підготовка до семінарських занять сприяє поглибленню знань студентів, розвитку їх творчості та інтелекту.

Самостійна робота є однією із складових навчального процесу і основним засобом оволодіння студентами навчальним матеріалом у вільний від занять час.

Одним із видів самостійної роботи є опрацювання матеріалу кожної теми за матеріалами лекцій та рекомендованою літературою. Якщо з певних причин лекція пропущена, її необхідно опрацювати самостійно.

Іншими видами самостійної роботи є: підготовка до семінарів, самостійне вивчення окремих питань дисципліни, вирішення тестових завдань.

Викладач систематично контролює самостійну роботу студентів: перевіряє виконання завдань, оцінює виступи студентів на семінарах з питань, які винесені на самостійне опрацювання.

Виконання завдань, винесених на самостійне опрацювання, є обов'язковим для кожного студента.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи та концептуальні підходи до вивчення геополітики та геостратегії

Тема 1. Міжнародна політика та геополітика. Місце геополітики та геостратегії в структурі світового політичного процесу

Світовий політичний процес як предмет політичного аналізу. Особливості міжнародної політики. Місце геополітики та геостратегії у міжнародній політиці. Роль геополітики у формуванні зовнішньої політики сучасних держав.

Тема 2. Геополітика як наукова дисципліна. Геополітика та геостратегія

Поняття про геополітику. Різні підходи до розуміння сутності. Об'єкт геополітики. Конкретні об'єкти геополітичних досліджень. Предмет геополітики. Рівні геополітичних досліджень. Основні методи сучасної геополітики. Структура геополітики. Зовнішня та внутрішня геополітика. Загальні геополітичні дисципліни. «Галузеві» геополітичні дисципліни. Комплексні та прикладні геополітичні дисципліни. Міжпредметні зв'язки геополітики. Провідні функції геополітики. Геостратегія як практичний напрям геополітики.

Тема 3. Основні категорії та закони геополітики

Геополітичний простір, його сутність. Геополітичні поля. Ендемічне поле. Прикордонне поле. Перехресне поле. Тотальне поле. Геополітична опорна точка. Метаполе. Геополітичні відносини. Геополітичний баланс сил. Геополітичний контроль. Типи контролю над геопростором. Категорії геополітики: геополітична експансія, геополітичний конфлікт, геополітичне положення, геополітична могутність, геополітичні інтереси, геополітичний кодекс (код), геостратегія. Геополітична свідомість, її витоки. Геополітичні аспекти національної ідеї. Основні закони геополітики. Закон планетарного дуалізму – протистояння телурократії й таласократії. Дискусійність законів геополітики.

Тема 4. Розвиток геополітичних концепцій

Основні підходи до періодизації розвитку геополітики. Геополітичні мотиви у працях вчених Давнього Сходу. Формування геополітичних ідей в античну епоху. Геополітичні погляди Аристотеля. Середньовічна геополі-

літична думка. Вчення ІбнХальдуна. Географічний детермінізм як основа геополітичних ідей Нового часу. Погляди провідних європейських вчених Нового часу. Зародження геополітики як науки. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля. Геополітичні погляди Р. Челлена. Концепція «Серединної Європи». Теорія «морської могутності» А. Мехена. Геополітична теорія Х. Дж. Маккіндера. «Хартленд». Французька школа «географії людини» П. В. де ла Блша. Геополітична концепція Н. Спикмена. Геополітичні погляди К. Хаусхофера. Нацистська геополітика. Євразійство як геополітичне вчення. Ідеї провідних євразійців.

Тема 5. Сучасні геополітичні теорії і напрями досліджень

Повоєнна європейська та американська геополітика. Провідні сучасні школи геополітичної думки. Атлантизм. Неоатлантизм. Уніполярна геополітична модель світу. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона. Поліцентризм – багатополярність світу. «Радикальна географія». Критика імперіалізму. «Континенталізм» в європейській геополітичній думці. «Нові праві»: особливості геополітичних поглядів. Мондіалізм. Неомондіалізм: провідні концепції. «Критична» геополітика: основні напрями досліджень. Мультикультуралізм. Прикладна геополітика. Неоєвразійство. Провідні напрями неоєвразійства. Геополітичні доктрини українських вчених та політиків. Основні геополітичні концепції в суспільно-політичній думці України.

РОЗДІЛ 2

Геополітична організація світу

Тема 6. Історичний розвиток геополітичної організації світу

Перші держави на Близькому Сході, їх геополітична взаємодія. Держави Південної та Східної Азії. Геополітика Перської держави. Античні держави-поліси. Держава Александра Македонського як геополітичне утворення. Геополітика Римської держави; формування, розвиток і загибель імперії. Візантійська імперія. Геополітичні аспекти виникнення, розвитку і розпаду Арабського халіфату. Геополітика середньовічних європейських держав. Геопросторові політичні структури в середньовічній Америці. Геополітичні аспекти Великих географічних відкриттів. Вестфальська геополітична епоха. Геополітика Наполеона. Віденська геополітична епоха. Паризька геополітична епоха: проблеми виділення. Берлінська епоха. Перша світова війна. Версальсько-Вашингтонська епоха. Друга світова війна. Ялтинсько-Потсдамська епоха. Біполярний світ. Біловезька епоха. Нью-Йоркська епоха: дискусійність виділення.

Тема 7. Геополітична структура сучасного світу

Світова територіальна організація політичної сфери суспільного життя. Геополітична структуризація світу. Геополітичні макрорегіони світу. Геополітичні регіони. Геополітичні субрегіони. Геополітичні «осі», «полюси» («центри»). Біполярна геополітична модель світу після Другої світової війни. Сучасна глобалізація. Уявлення про уніполярний світ. «Новий світовий порядок». Багатополярна і багатоярусна геополітична модель сучасного світу. Геополітична взаємодія цивілізацій на міжнародній арені: співпраця і конфлікти. Регіоналізація геополітичних процесів. Держави світу. Основні геополітичні порядки (рівні) держав світу. Гео економічна структура світу. Моделі «Північ–Південь», «Захід–Схід». Модель світу відповідно до теорії І. Валлерстайна. Великі гео економічні простори на Землі. Геополітика і Світовий океан. Державні території у Світовому океані. Території зі змішаним правовим режимом. Міжнародні території. Міжнародні протоки та канали. Геополітична та гео економічна ситуація в Арктиці. Геополітична ситуація в Антарктиці.

Тема 8. Геополітичні конфлікти в сучасному світі

Геополітичний конфлікт, типи геополітичних конфліктів. Міжцивілізаційні конфлікти. Інформаційна геополітика. Геоінформаційні конфлікти. Інформаційні війни. Війна як інструмент геополітики в історії людства. Воєнно-політичний конфлікт: об'єкт, предмет, засоби, суб'єкти, типології воєнно-політичних конфліктів. Геополітичний аналіз воєнно-політичних конфліктів. Географія воєнно-політичних конфліктів у сучасному світі. Гео економічний конфлікт.

Тема 9. Геополітика та геостратегія держави

Держава як основний елемент геополітичної структури світу. Геополітичне положення держави. Основні характеристики геополітичного положення держави. Державний геополітичний простір, його складові. Державні кордони, їх геополітичні функції. Внутрішньо-державна геополітична структура. Геополітичні регіони. Геополітичні аспекти регіональної політики. Геостратегія держави на міжнародній арені. Типи геостратегій. Основні види експансіоністської геостратегії. Геополітичні інтереси держави. Національні інтереси держави: проблеми визначення і реалізації. Захист «легітимних» геополітичних інтересів. Національна безпека держави, її складові. Геополітика держави як засіб забезпечення національної безпеки. Геополітичні коди (кодекси) у зовнішній політиці держав.

Тема 10. Геополітика провідних європейських держав

Геополітичні та гео економічні аспекти утворення і розвитку ЄОВС – ЄЕС – ЄС. Розширення ЄС на схід: геополітичні та гео економічні наслідки. Геополітичні перспективи подальшого розвитку ЄС. НАТО: геополітичні засади створення і розвитку. Трансформація НАТО. Геополітичне розширення НАТО, основні наслідки. Сучасна геостратегія НАТО. Геополітика Великої Британії в повоєнний період. Геостратегія Великої Британії часів М. Тетчер. Геополітика Великої Британії в Європі. Сучасна геостратегія Великої Британії. Геополітика повоєнної Франції. Геостратегія Франції на міжнародній арені при президенті Ш. де Голлі. Ядерний та космічний аспекти геополітики Франції. Геополітичні інтереси Франції в Африці. Сучасна геополітика Франції. Геополітика ФРН. Об'єднання двох Німеччин. Формування нової геополітичної моделі сучасної ФРН. Геостратегія об'єднаної Німеччини в Європі та світі. Геополітична ситуація в Середземномор'ї. Геополітика сучасної Італії в Європі. Геополітика Іспанії. Геополітична ситуація в Центральній Східній Європі. Сучасні геополітичні інтереси держав регіону.

Тема 11. Геополітика США в сучасному світовому процесі

Історичний розвиток геополітики США. «Доктрина Монро». Геополітичне розширення США в XIX ст. Концепція «ізоляціонізму». Геополітика «великого кийка». Прояви інтервенціонізму в кінці XIX ст., під час Першої світової війни. Геополітика США напередодні та під час Другої світової війни. Геополітика США періоду «холодної війни». Доктрина Г. Трумена. Геополітика «гнучкого реагування». Період «розрядки». «Ренесанс» «холодної війни». Геополітична перемога США. Неоатлантизм в теорії і зовнішній політиці США. Геополітична експансія США до басейну Перської затоки. Окупація Афганістану та Іраку. Роль США в НАТО. Геополітика США в Європі. Взаємовідносини США з провідними державами Західної Європи. Геостратегія США щодо КНР. Геополітика США стосовно Японії. Геостратегічний «Джакотський трикутник». Геостратегія США в Південно-Східній та Південній Азії. Стратегія США на Близькому Сході. Геополітичні інтереси США в Африці. Геополітика США щодо країн Північної та Тропічної Африки. Геостратегічна роль США в Америці. Геополітичні інтереси США в Латинській Америці.

Тема 12. Геополітика провідних держав Азії

Геополітичне положення КНР. Геополітична ідея «Великого Китаю». Зростання геополітичної могутності КНР. Геополітичні і гео економічні аспекти взаємовідносин між КНР і США. Геополітична проблема Тайваню. Регіональна геополітика КНР. Японія як геостратегічний союзник США. Проблема «Північних територій». Взаємовідносини між Японією і Китаєм. Регіональна геополітика Японії. Геополітичні проблеми утворення незалежної Індії. Взаємовідносини між Індією і Пакистаном; лінія геополітичної напруги в Кашмірі. Відносини між Індією і КНР. Геостратегія Індії в басейні Індійського океану. Геополітика сучасного Пакистану. Теорія ісламського світового порядку. Геополітичні проблеми взаємовідносин ісламського і західного світів. Арабські країни; спільні риси геополітики. Геополітична роль Саудівської Аравії. Гео економічний потенціал Ірану, його геополітика. Геополітика Туреччини, її роль у Чорноморському регіоні та на Близькому Сході. Геополітичні аспекти проблеми Кіпру.

Тема 13. Геополітична ситуація в Африці та Латинській Америці

Геополітичні процеси в Африці. Вплив західних держав на геополітичний і гео економічний простір Африки. Міжетнічні і міжрелігійні конфлікти на теренах Африки. Регіональна інтеграція. Арабські країни Північної Африки. Геополітична роль Єгипту. Магрибські країни: особливості геополітики і гео економіки. Геополітична ситуація в Західній Африці. Нігерія – провідний актор: зовнішня та внутрішня геополітика. Геополітична ситуація в Центральній Африці; проблеми врегулювання конфліктів. Геополітична ситуація в Східній Африці. Південна Африка – провідна країна континенту. Геополітика РПА. «Африканський ренесанс». Гегемоністський вплив США на геополітичний і гео економічний простір Латинської Америки: історія і сучасність. Інтеграційні процеси в Латинській Америці. Субрегіональні інтеграційні угруповання. Антиамериканські тенденції в геополітиці окремих держав Латинської Америки. Геополітика Куби та Венесуели. Геополітика Мексики; протиріччя між латиноамериканською солідарністю й економічною інтеграцією зі США. Геополітична і гео економічна роль Бразилії в Латинській Америці. Геостратегія Бразилії на міжнародній арені. Геополітика Аргентини. Геополітика та гео економіка Чилі.

Тема 14. Становлення та сучасний стан геополітики в Україні

Державна територія України, її кордони. Геополітичне положення України: глобальне, регіональне та локальне. Геополітичні аспекти розвитку України. Давньоруські князівства на теренах України. Експансія Великого князівства Литовського та Польського королівства. Річ Посполита. Українські землі у XVII–XVIII ст. Незалежна Україна. Розвиток геополітичної думки в українській науці. Національні інтереси України, їх забезпечення. Забезпечення національної безпеки. Геополітична регіоналізація України. Внутрішня геополітика в Україні. Сучасна геостратегія України на міжнародній арені. Геостратегічний вектор на інтеграцію з ЄС. Основні проблеми практичної реалізації. Геостратегічний вектор на інтеграцію з НАТО: шляхи реалізації. Геополітика України щодо держав Центральної та Східної Європи. Геостратегічний вектор України в умовах російсько-української війни.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Обсяг у годинах			
	Денна форма			
	усього	у тому числі		
л		пз	с. р.	
Тема 1. Міжнародна політика та геополітика. Місце геополітики та геостратегії в структурі світового політичного процесу	8	2	2	4
Тема 2. Геополітика як наукова дисципліна. Геополітика та геостратегія	8	2	2	4
Тема 3. Основні категорії та закони геополітики	8	2	2	4
Тема 4. Розвиток геополітичних концепцій	8	2	2	4
Тема 5. Сучасні геополітичні теорії і напрями досліджень	8	2	2	4
Тема 6. Історичний розвиток геополітичної організації світу	8	2	2	4
Тема 7. Геополітична структура сучасного світу	8	2	2	4
Тема 8. Геополітичні конфлікти в сучасному світі	8	2	2	4
Тема 9. Геополітика та геостратегія держави	8	2	2	4
Тема 10. Геополітика провідних європейських держав	12	4	4	4
Тема 11. Геополітика США в сучасному світовому процесі	12	4	4	4
Тема 12. Геополітика провідних держав Азії	8	2	2	4
Тема 13. Геополітична ситуація в Африці та Латинській Америці	8	2	2	4
Тема 14. Становлення та сучасний стан геополітики в Україні	8	2	2	4
Усього годин	120	32	32	56

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Міжнародна політика та геополітика. Місце геополітики та геостратегії в структурі світового політичного процесу

Семінарське заняття 1.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Світовий політичний процес як предмет політичного аналізу.
2. Особливості міжнародної політики.
3. Місце геополітики та геостратегії у міжнародній політиці.
4. Роль геополітики у формуванні зовнішньої політики сучасних держав.

Завдання:

1. Напишіть есе на тему: «Майбутнє геополітики: тенденції та прогнози».

Тема 2. Геополітика як наукова дисципліна. Геополітика та геостратегія

Семінарське заняття 2.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Поняття про геополітику: підходи до розуміння сутності.
2. Об'єкт, предмет геополітики.
3. Основні методи сучасної геополітики.
4. Структура геополітики.
5. Провідні функції геополітики.
6. Геостратегія як практичний напрям геополітики.

Завдання:

1. Кожен студент повинен обрати одну геополітичну теорію або стратегічний підхід, представлений різними країнами, і підготувати короткий огляд (5-7 слайдів) для презентації на семінарі.
2. Дебати: учасники діляться на дві групи. Перша група аргументує, чому геополітика як наукова дисципліна є ключовою для розуміння міжнародних відносин, друга – критикує цей підхід, звертаючи увагу на обмеження та можливі альтернативи.

Тема 3. Основні категорії та закони геополітики

Семінарське заняття 3.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітичний простір, його сутність.
2. Геополітичні поля.
3. Геополітичні відносини.
4. Геополітичний баланс сил.

5. Категорії геополітики: геополітична експансія, геополітичний конфлікт, геополітичне положення, геополітична могутність, геополітичні інтереси, геополітичний кодекс (код), геостратегія.

6. Основні закони геополітики.

Завдання:

1. Розділити студентів на групи, кожна група має підготувати коротку презентацію (5-7 слайдів) про вплив одного з геополітичних законів на обрану сучасну міжнародну кризу або конфлікт.

Тема 4. Розвиток геополітичних концепцій

Семінарське заняття 4.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Основні підходи до періодизації розвитку геополітики.

2. Геополітичні мотиви у працях вчених Давнього Сходу.

3. Формування геополітичних ідей в античну епоху.

4. Середньовічна геополітична думка.

5. Географічний детермінізм як основа геополітичних ідей Нового часу.

6. Погляди провідних європейських вчених Нового часу.

7. Геополітичні ідеї та теорії.

Завдання:

1. Оберіть одну країну та проаналізуйте її геополітичне становище, використовуючи одну з геополітичних теорій. Підготуйте презентацію (5-7 слайдів) з вашим аналізом, яка включає: географічне розташування та природні ресурси країни; геополітичні виклики, з якими країна стикається; можливі стратегії країни для зміцнення її міжнародного становища.

Тема 5. Сучасні геополітичні теорії і напрями досліджень

Семінарське заняття 5.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Повоєнна європейська та американська геополітика.

2. Провідні сучасні школи геополітичної думки: атлантизм, неоатлантизм та інші.

3. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.

4. «Критична» геополітика: основні напрями досліджень.

5. Провідні напрями неоевразійства.

6. Геополітичні доктрини українських науковців та політиків.

Завдання:

1. Розділити студентів на групи, кожній групі спрогнозувати геополітичний розвиток на наступні 5 років. Проекти повинні включати аналіз поточної ситуації, оцінку глобальних трендів та вплив міжнародних відносин. Групи представляють свої прогнози з використанням даних, статистики та теоретичних підходів.

Тема 6. Історичний розвиток геополітичної організації світу **Семінарське заняття 6.**

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геопросторові політичні структури в середньовічній Америці.
2. Вестфальська геополітична епоха.
3. Віденська геополітична епоха.
4. Версальсько-Вашингтонська епоха.
5. Ялтинсько-Потсдамська епоха.
6. Біполярний світ.

Завдання:

1. Створіть порівняльну таблицю, яка відображає ключові характеристики та впливи геополітичних епох, включно з Вестфальською, Віденською, Версальсько-Вашингтонською, Ялтинсько-Потсдамською епохами та періодом біполярного світу. Для кожної епохи вкажіть основні геополітичні рішення, їх глобальні наслідки, основні договори та угоди, а також як ці зміни вплинули на геополітичну карту світу.

Оформіть таблицю в такому форматі:

- епоха
- ключові геополітичні рішення
- основні договори/угоди
- глобальні наслідки
- вплив на геополітичну карту світу

Підготуйте короткий усний виступ (3-5 хвилин), в якому представте основні пункти вашої таблиці, аргументуючи значення кожної епохи для розвитку світової геополітики.

Тема 7. Геополітична структура сучасного світу **Семінарське заняття 7.**

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітична структуризація світу.
2. «Новий світовий порядок».
3. Багатополярна і багатоярусна геополітична модель сучасного світу.
4. Геоекономічна структура світу.
5. Моделі «Північ–Південь», «Захід–Схід».
6. Модель світу відповідно до теорії І. Валлерстайна.

Завдання:

1. Аналітичне порівняння моделей геополітичної структури.

Мета завдання: Проаналізувати та порівняти різні геополітичні моделі, щоб зрозуміти, як вони відображають реалії та виклики сучасного світу.

Опис завдання: Кожен студент обирає одну з геополітичних моделей, представлених на семінарському занятті, такі як багатополярна модель, модель «Північ–Південь» або модель за теорією І. Валлерстайна.

Надати короткий опис обраної моделі, включаючи її ключові особливості та припущення. Проаналізувати, як ця модель відображає поточні міжнародні відносини та геополітичні виклики. Провести порівняння з іншою моделлю, обраною іншим студентом, вказуючи на сильні та слабкі сторони кожної моделі в контексті сучасного світу. Зробити висновки щодо ефективності кожної моделі для розуміння та аналізу сучасних геополітичних процесів.

Формат представлення: результати аналізу та порівняння представляються у формі усної доповіді з використанням презентаційних матеріалів. Кожен студент має 10-15 хвилин для презентації своєї доповіді та відповідей на питання від аудиторії.

Тема 8. Геополітичні конфлікти в сучасному світі

Семінарське заняття 8.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітичний конфлікт, типи геополітичних конфліктів.
2. Геоінформаційні конфлікти.
3. Війна як інструмент геополітики в історії людства.
4. Воєнно-політичний конфлікт: об'єкт, предмет, засоби, суб'єкти, типології воєнно-політичних конфліктів.
5. Геополітичний аналіз воєнно-політичних конфліктів.
6. Гоекономічний конфлікт.

Завдання: Проведіть аналіз впливу геополітичного конфлікту на міжнародні відносини, використовуючи приклад конкретної країни або регіону.

Оберіть один з актуальних геополітичних конфліктів (наприклад, конфлікт в Україні, напруженість між США і Китаєм або криза в Сирії).

Зібрані дані та інформація повинні включати:

- короткий історичний огляд конфлікту;
- головні геополітичні сили, що впливають на конфлікт;
- позиції та інтереси основних міжнародних акторів, залучених у конфлікт;
- вплив конфлікту на міжнародні відносини та зовнішню політику залучених країн.

Підготуйте презентацію або письмовий звіт, де аргументовано викладіть ваш аналіз, підкріплюючи його актуальними даними, статистикою та ілюстративним матеріалом.

Тема 9. Геополітика та геостратегія держави

Семінарське заняття 9.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Держава як основний елемент геополітичної структури світу.
2. Геополітичне положення держави.

3. Державний геополітичний простір, його складові.
4. Внутрішньодержавна геополітична структура.
5. Геополітичні регіони.
6. Геостратегія держави на міжнародній арені.

Завдання:

1. Оберіть одну державу для аналізу (наприклад, США, Китай, Росія, Німеччина). Використовуючи доступні наукові джерела, аналізуйте геополітичне положення обраної держави:

- розгляньте географічне положення та його вплив на зовнішню політику;
- визначте основні геополітичні інтереси держави;
- оцініть стратегічні партнерства та конфлікти;
- опишіть внутрішньодержавну геополітичну структуру;
- визначте основні внутрішньополітичні фактори, які впливають на геополітичні рішення,
- аналізуйте внутрішньополітичну динаміку та її зв'язок з геостратегією;
- проаналізуйте участь держави у міжнародних геополітичних регіонах:
 - які геополітичні регіони є ключовими для інтересів держави?
 - як держава взаємодіє з іншими учасниками цих регіонів?

Підготуйте доповідь у форматі презентації, що містить аналіз та висновки, підтвержені науковими джерелами та актуальними прикладами. Презентація має містити не менше 10 слайдів.

Тема 10. Геополітика провідних європейських держав
Семінарське заняття 10.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітичні та гео економічні аспекти утворення і розвитку ЄОВС – ЄЕС – ЄС.
2. Геополітичні перспективи подальшого розвитку ЄС.
3. НАТО: геополітичні засади створення і розвитку.
4. Сучасна геостратегія Великої Британії.
5. Сучасна геополітика Франції.
6. Геополітика Німеччини.
7. Геополітика сучасної Італії, Іспанії.

Завдання:

1. Створіть детальний аналітичний огляд, який висвітлює ключові геополітичні стратегії, наприклад Франції (європейська країна на вибір) у міжнародних відносинах на сучасному етапі. У вашому огляді включіть наступні елементи:

– історичний контекст: коротко опишіть, як історичні події формували зовнішню політику Франції, зокрема її роль у створенні і розвитку ЄС;

– військово-політичні альянси: проаналізуйте роль Франції в НАТО та інших міжнародних військових і політичних альянсах;

– економічні ініціативи: дослідіть, як Франція використовує свої економічні ресурси та ініціативи для зміцнення своїх геополітичних позицій. Включіть аналіз її взаємодій у рамках ЄС та інших глобальних економічних партнерств;

– соціально-культурний вплив: оцініть, як Франція використовує свої культурні та соціальні ініціативи для зміцнення міжнародних відносин;

– сучасні виклики і перспективи: висвітліть головні сучасні виклики, які стоять перед Францією у геополітичному контексті, і прогнозуйте можливі напрями її зовнішньої політики.

Оформіть огляд у формі письмової доповіді обсягом 2000-2500 слів.

Включіть списки використаних джерел, вказавши як академічні, так і неакадемічні ресурси. Забезпечте чіткість і логічність аргументації, а також наявність критичного аналізу.

Тема 11. Геополітика США в сучасному світовому процесі **Семінарське заняття 11.**

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітика США в Європі.
2. Взаємовідносини США з провідними державами Західної Європи.
3. Геостратегія США щодо КНР.
4. Геополітика США стосовно Японії.
5. Геостратегія США в Південно-Східній та Південній Азії.
6. Стратегія США на Близькому Сході.
7. Геополітичні інтереси США в Африці.
8. Геополітичні інтереси США в Латинській Америці.

Завдання:

1. Проаналізувати та представити детальний звіт про геополітичні інтереси США в Латинській Америці. Звіт повинен включати наступні аспекти:

– надайте короткий історичний огляд впливу США на політичні та економічні процеси в країнах Латинської Америки, включаючи важливі моменти, такі як доктрина Монро і Холодна війна;

– опишіть сучасні стратегічні інтереси США в регіоні, включаючи економічні угоди, військове співробітництво та допомогу в боротьбі з наркотрафіком;

– визначте основні виклики та можливості для США в їхніх відносинах з Латинською Америкою в найближчому майбутньому, зокрема з урахуванням регіональних політичних змін та економічного розвитку;

– проаналізуйте вплив діяльності інших великих держав, таких як Китай та Росія, на геополітичну динаміку між США і країнами Латинської Америки.

Звіт повинен бути структурованим, містити аналітичні висновки та включати використання наукових джерел. Доповідь тривалістю до 10 хвилин з подальшим обговоренням.

Тема 12. Геополітика провідних держав Азії **Семінарське заняття 12.**

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітичне положення КНР.
2. Геополітичні і гео економічні аспекти взаємовідносин між КНР і США.
3. Геополітична проблема Тайваню.
4. Регіональна геополітика Японії.
5. Геостратегія Індії в басейні Індійського океану.
6. Геополітичні проблеми взаємовідносин ісламського і західного світів. Арабські країни; спільні риси геополітики.
7. Геополітика Туреччини, її роль у Чорноморському регіоні та на Близькому Сході.

Завдання:

1. Геополітичні наслідки зміни влади у КНР для регіональної динаміки в Азії. Студентам пропонується написати аналітичний огляд або представити усну доповідь, у якій вони розглянуть гіпотетичні наслідки зміни влади у КНР для геополітичного балансу в Азії. Зокрема, слід зосередитися на таких аспектах:

– Як зміна влади може вплинути на відносини КНР із ключовими азійськими країнами, такими як Японія, Індія та Південна Корея?

– Які зміни можуть відбутися в геополітичних та гео економічних взаємовідносинах між КНР і США?

– Які внутрішні виклики можуть виникнути внаслідок зміни влади і як це вплине на зовнішню політику КНР?

– Як можуть змінитися ключові стратегічні ініціативи КНР, такі як «Один пояс, один шлях»?

Студент повинен підготувати огляд обсягом 1500-2000 слів з належними посиланнями на джерела.

Тема 13. Геополітична ситуація в Африці та Латинській Америці Семінарське заняття 13.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітичні процеси в Африці.
2. Геополітична роль Єгипту.
3. Геополітична ситуація в Центральній Африці; проблеми врегулювання конфліктів.
4. Геополітична ситуація в Східній Африці. Південна Африка – провідна країна континенту.
5. Геополітика Куби та Венесуели.
6. Геополітика Мексики: протиріччя між латиноамериканською солідарністю й економічною інтеграцією зі США.
7. Геополітична і геоекономічна роль Бразилії в Латинській Америці.

Завдання:

1. Напишіть аналітичне есе, в якому порівняйте вплив зовнішніх держав на геополітичні процеси в одній африканській та одній латиноамериканській країні. Оберіть одну країну з Африки та одну з Латинської Америки з перелічених у темах для обговорення та розкрийте наступні питання:

– Які зовнішні сили мають значний вплив у вибраних країнах? Які інтереси цих держав у цих регіонах?

– Які основні внутрішні виклики стоять перед країнами? Як внутрішньополітичні ситуації впливають на їхні відносини з іноземними державами?

– Як ці країни співпрацюють або конфліктують з іншими країнами своїх регіонів? Які регіональні організації впливають на їхню політику?

Формат есе:

Вступ. Короткий огляд вибраних країн і їхньої значущості в геополітичному контексті Африки та Латинської Америки.

Основна частина. Детальний аналіз впливу зовнішніх сил, внутрішніх викликів і міжнародних/регіональних відносин.

Висновок. Оцінка поточної ситуації та можливі сценарії розвитку подій у майбутньому.

Есе повинно бути обсягом 3-5 сторінок, використовуючи наукові джерела для підтримки аргументів (не менше п'яти джерел).

Тема 14. Становлення та сучасний стан геополітики в Україні Семінарське заняття 14.

Питання для обговорення (теми доповідей):

1. Геополітичне положення України: глобальне, регіональне та локальне.
2. Геополітична регіоналізація України.

3. Сучасна геостратегія України на міжнародній арені.
4. Геостратегічний вектор на інтеграцію з ЄС.
5. Геостратегічний вектор на інтеграцію з НАТО: шляхи реалізації.
6. Геополітика України щодо держав Центральної та Східної Європи.
7. Геостратегічний вектор України в умовах російсько-української війни.

Завдання:

1. Проаналізувати, як російсько-українська війна вплинула на геостратегічні пріоритети України. Зокрема, аналіз повинен охоплювати такі аспекти:

– Як війна вплинула на взаємини України з Європейським Союзом та НАТО? Чи були зміни у стратегічних відносинах або інтеграційних процесах?

– Як війна впливає на внутрішню політику України? Які зміни відбуваються в зовнішній політиці, зокрема щодо країн Центральної та Східної Європи?

– Як війна впливає на геополітичні взаємовідносини з Росією? Які стратегії використовує Україна для забезпечення своєї безпеки та суверенітету?

Студенти мають підготувати доповідь, використовуючи академічні джерела, новини, аналітичні звіти та інші надійні джерела інформації.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Поточний контроль самостійної роботи здобувачів проводиться у формі опрацювання навчальної літератури за темою, підготовки доповідей та презентацій.

Тема 1. Міжнародна політика та геополітика. Місце геополітики та геостратегії в структурі світового політичного процесу

Семінарське заняття 1.

Підготовка до семінарського заняття 1.

Питання для самостійного вивчення:

1. Аналіз світового політичного процесу.
2. Характеристики міжнародної політики.
3. Значення геополітики та геостратегії в міжнародних відносинах.
4. Вплив геополітики на зовнішню політику сучасних країн.

Тема 2. Геополітика як наукова дисципліна. Геополітика та геостратегія

Семінарське заняття 2.

Підготовка до семінарського заняття 2.

Питання для самостійного вивчення:

1. Сутність та підходи до розуміння геополітики.
2. Конкретні об'єкти геополітичних досліджень.
3. Рівні геополітичних досліджень.
4. Зовнішня та внутрішня геополітика.
5. Загальні геополітичні дисципліни.
6. Комплексні та прикладні геополітичні дисципліни.
7. Міжпредметні зв'язки геополітики.

Тема 3. Основні категорії та закони геополітики

Семінарське заняття 3.

Підготовка до семінарського заняття 3.

Питання для самостійного вивчення:

1. Ендемічне геополітичне поле.
2. Прикордонне геополітичне поле.
3. Перехресне геополітичне поле.
4. Тотальне геополітичне поле.
5. Геополітична опорна точка. Метаполе.
6. Геополітичний контроль.
7. Геополітичні аспекти національної ідеї.

Тема 4. Розвиток геополітичних концепцій

Семінарське заняття 4.

Підготовка до семінарського заняття 4.

Питання для самостійного вивчення:

1. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля.
2. Геополітичні погляди Р. Челлена.
3. Концепція «Серединної Європи».
4. Теорія «морської могутності» А. Мехена.
5. Геополітична теорія Х. Дж. Маккіндера.
6. «Хартленд».
7. Французька школа «географії людини» П. В. де ла Блаша.
8. Геополітична концепція Н. Спикмена.
9. Геополітичні погляди К. Хаусхофера.

Тема 5. Сучасні геополітичні теорії і напрями досліджень

Семінарське заняття 5.

Підготовка до семінарського заняття 5.

Питання для самостійного вивчення:

1. Атлантизм.
2. Неоатлантизм.
3. Уніполярна геополітична модель світу.
4. Поліцентризм – багатополлярність світу.
5. «Радикальна географія».
6. «Континенталізм» в європейській геополітичній думці.
7. Неоєвразійство.
8. Основні геополітичні концепції в суспільно-політичній думці

України.

Тема 6. Історичний розвиток геополітичної організації світу

Семінарське заняття 6.

Підготовка до семінарського заняття 6.

Питання для самостійного вивчення:

1. Перші держави на Близькому Сході, їх геополітична взаємодія.
2. Держави Південної та Східної Азії.
3. Геополітика Перської держави.
4. Держава Александра Македонського як геополітичне утворення. Геополітика
5. Геополітичні аспекти виникнення, розвитку і розпаду Арабського халіфату.
6. Геополітика середньовічних європейських держав.
7. Паризька геополітична епоха: проблеми виділення.
8. Берлінська епоха.

Тема 7. Геополітична структура сучасного світу

Семінарське заняття 7.

Підготовка до семінарського заняття 7.

Питання для самостійного вивчення:

1. Світова територіальна організація політичної сфери суспільного життя.
2. Геополітичні регіони.
3. Геополітичні «осі», «полюси» («центри»).
4. Біполярна геополітична модель світу після Другої світової війни.
5. Геополітична взаємодія цивілізацій на міжнародній арені: співпраця і конфлікти.
6. Регіоналізація геополітичних процесів.
7. Геополітична та гео економічна ситуація в Арктиці.
8. Геополітична ситуація в Антарктиці.

Тема 8. Геополітичні конфлікти в сучасному світі

Семінарське заняття 8.

Підготовка до семінарського заняття 8.

Питання для самостійного вивчення:

1. Міжцивілізаційні конфлікти.
2. Інформаційна геополітика.
3. Інформаційні війни.
4. Географія воєнно-політичних конфліктів у сучасному світі.

Тема 9. Геополітика та геостратегія держави

Семінарське заняття 9.

Підготовка до семінарського заняття 9.

Питання для самостійного вивчення:

1. Основні характеристики геополітичного положення держави.
2. Державні кордони, їх геополітичні функції.
3. Геополітичні аспекти регіональної політики.
4. Типи геостратегій.
5. Основні види експансіоністської геостратегії.
6. Геополітичні інтереси держави.
7. Національні інтереси держави: проблеми визначення і реалізації.
8. Геополітика держави як засіб забезпечення національної безпеки.

Тема 10. Геополітика провідних європейських держав

Семінарське заняття 10.

Підготовка до семінарського заняття 10.

Питання для самостійного вивчення:

1. Розширення ЄС на схід: геополітичні та гео економічні наслідки.
2. НАТО: геополітичні засади створення і розвитку.

3. Геополітичне розширення НАТО, основні наслідки.
4. Сучасна геостратегія НАТО.
5. Геополітика Великої Британії в Європі.
6. Геостратегія Франції на міжнародній арені при президенті Ш. де Голлі.
7. Геополітичні інтереси Франції в Африці.
8. Геополітична ситуація в Центральній Східній Європі. Сучасні геополітичні інтереси держав регіону.

Тема 11. Геополітика США в сучасному світовому процесі **Семінарське заняття 11.**

Підготовка до семінарського заняття 11.

Питання для самостійного вивчення:

1. Історичний розвиток геополітики США.
2. Геополітичне розширення США в XIX ст.
3. Геополітика США напередодні та під час Другої світової війни.
4. Геополітика США періоду «холодної війни».
5. Неоатлантизм в теорії і зовнішній політиці США.
6. Геополітична експансія США до басейну Перської затоки.
7. Геополітика США щодо країн Північної та Тропічної Африки.
8. Геостратегічна роль США в Америці.

Тема 12. Геополітика провідних держав Азії **Семінарське заняття 12.**

Підготовка до семінарського заняття 12.

Питання для самостійного вивчення:

1. Регіональна геополітика КНР.
2. Японія як геостратегічний союзник США.
3. Проблема «Північних територій».
4. Взаємовідносини між Японією і Китаєм.
5. Геополітичні проблеми утворення незалежної Індії.
6. Відносини між Індією і КНР.
7. Геополітична роль Саудівської Аравії.
8. Гео економічний потенціал Ірану, його геополітика.
9. Геополітичні аспекти проблеми Кіпру.

Тема 13. Геополітична ситуація в Африці та Латинській Америці **Семінарське заняття 13.**

Підготовка до семінарського заняття 13.

Питання для самостійного вивчення:

1. Вплив західних держав на геополітичний і гео економічний простір Африки.
2. Геополітична ситуація в Західній Африці.

3. Геополітична ситуація в Центральній Африці; проблеми врегулювання конфліктів.
4. Інтеграційні процеси в Латинській Америці.
5. Геостратегія Бразилії на міжнародній арені.
6. Геополітика Аргентини.
7. Геополітика та геоеконіміка Чилі.

Тема 14. Становлення та сучасний стан геополітики в Україні **Семінарське заняття 14.**

Підготовка до семінарського заняття 14.

Питання для самостійного вивчення:

1. Геополітичні аспекти розвитку України.
2. Внутрішня геополітика в Україні.
3. Історичний контекст геополітики України.
4. Геополітичні конфлікти та виклики.
5. Євроінтеграція та трансатлантичні зв'язки: підписання Угоди про асоціацію з ЄС.
6. Співпраця з НАТО і боротьба за членство.
7. Україна в контексті глобальних криз та пандемій.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота														Ра- зом	За- лік	Су- ма			
Т. 1	Т. 2	Т. 3	Т. 4	Т. 5	Т. 6	Т. 7	Т. 8	Т. 9	ТТ. 10	ТТ. 11	ТТ. 12	ТТ. 13	ТТ. 14						
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	4	4	4	60	40	100

Набрана кількість рейтингових балів здобувачем є основою для оцінки.

За результатами поточного та підсумкового контролю здобувач може набрати від 0 до 100 балів включно.

Критерії оцінювання поточного контролю знань здобувачів за 4 бальною шкалою

Високий рівень 3–4 бали	Відповідь здобувача характеризується повним, глибоким та змістовним знанням теоретичного та практичного матеріалу з теми, вільним володінням термінами та поняттями дисципліни, його відповіді характеризуються креативним підходом
Середній рівень 2 бали	Відповідь здобувача характеризується повним і змістовним знанням теоретичного матеріалу з теми, вільним володінням термінами та поняттями. Але він допускає деякі неточності, його відповіді не характеризуються креативним підходом
Низький рівень 1 бал	Відповідь здобувача характеризується слабким і невпевненим знанням як теоретичного, так практичного матеріалу. Він допускає багато помилок у відповідях
Незадовільний рівень 0 балів	Здобувач не в змозі дати відповідь на поставлені запитання або відповідь неправильна, не розуміє суть питання. Не ознайомлений з джерелами. Не може зробити висновків

7. ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ З ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Наприкінці семестру для самооцінки рівня вивчення навчального матеріалу дисципліни студентам рекомендується самостійно пройти тестування за підсумковим тестом з дисципліни, який наведено далі.

Підсумковий тест з дисципліни для самоконтролю містить 20 тестових запитань. На кожне тестове запитання пропонується 4 варіанти відповідей, позначених латинськими літерами А, В, С, D, тільки одна з яких є правильною.

Приклад:

1. Який з нижче наведених факторів впливає на формування геополітичної стратегії країни?

- A. географічне розташування країни;
- B. економічний потенціал;
- C. військова міць;
- D. усі відповіді є правильними.

Правильна відповідь: D.

Серед запропонованих варіантів відповідей за окремими запитаннями може зустрічатися відповідь «усі відповіді є правильними» або «усі відповіді у сукупності є правильними». Така відповідь буде єдиною правильною відповіддю за цим запитанням, якщо всі три вищенаведені відповіді за цим запитанням є, на Ваш погляд, правильними.

Приклад:

1. Який регіон часто вважають «вузловою точкою» у глобальній геополітиці?

- A. Північна Америка;
- B. Південно-Східна Азія;
- C. Східна Європа;
- D. Близький Схід.

Правильна відповідь: D.

І, відповідно, така відповідь буде неправильною відповіддю за цим запитанням, якщо одна з трьох вищенаведених відповідей за цим питанням є, на Ваш погляд, єдиною правильною.

Приклад:

1. Яке поняття описує стратегічне планування військових операцій на глобальному рівні?

- A. геоекономіка;
- B. макроекономіка;
- C. геостратегія;
- D. етнографія.

Правильна відповідь: С.

Максимальна кількість балів, які можна отримати за підсумковим тестом з дисципліни для самоконтролю, дорівнює 40 балам (тобто за кожну правильну відповідь нараховується 2 бали).

Рекомендований час для тестування – 40 хвилин.

Критеріями оцінювання за підсумковим тестом з дисципліни для самоконтролю є наступне: загальна кількість балів, отримана студентом, переводиться у дворівневу шкалу оцінювання наступним чином:

- 50–100 балів – зараховано;
- 1–49 балів – не зараховано.

Підсумковий тест з дисципліни для самоконтролю

1. Термін «геополітика» вперше запропонував:

- A. Ф. Ратцель;
- B. А. Мехен;
- C. Х. Маккіндер;
- D. Р. Челлен.

2. Геополітика – це:

A. політологічна концепція, що вбачає у політиці засадничу, визначальну роль географічних факторів: просторове розташування країни, розмір території, наявність чи відсутність, обмеженість природних ресурсів, кількість населення;

B. наукова дисципліна, що вивчає основні структури і суб'єкти, глобальні чи стратегічні напрями, найважливіші закономірності та принципи життєдіяльності, функціонування й еволюції сучасного світового співтовариства;

C. наукова дисципліна, що вивчає закономірності організації та функціонування фізико-географічного простору;

D. наука, система знань про контроль над простором.

3. До головних джерел геополітики не відноситься:

- A. географічний детермінізм;
- B. військово-стратегічні теорії;
- C. цивілізаційні теорії;
- D. марксизм.

4. До провідних методів геополітики відносяться:

- A. порівняльний;
- B. історичний;
- C. системний;
- D. усі перераховані методи.

5. До провідних законів геополітики не відносять:

- A. закон планетарного дуалізму, протистояння таласократії та телурократії;
- B. закон посилення ролі простору в житті суспільства;
- C. закон циклічного розвитку світової історії;
- D. закон «синтезу» суходолу і моря на теренах «берегової зони».

6. Географічний детермінізм – це:

- A. наукове вчення, згідно з яким політичний розвиток суспільства детермінується насамперед суб'єктивними факторами;
- B. наукове вчення, згідно з яким розвиток людського суспільства повністю або переважно визначається факторами фізико-географічного середовища;
- C. наукова теорія про об'єктивні переваги народів помірної поясу над північними та південними народами;
- D. наукове вчення про загальну об'єктивну зумовленість явищ природи, суспільства внаслідок причинності, тобто такого зв'язку явищ, за якого одне явище за певних умов породжує інше.

7. До провідних представників античного географічного детермінізму не відноситься:

- A. Гіппократ;
- B. Аристотель;
- C. Піфагор;
- D. Страбон.

8. Ж. Боден обґрунтовував переваги:

- A. народів помірної поясу над південними народами;
- B. народів помірної поясу над північними народами;
- C. північних народів над південними;
- D. південних народів над північними.

9. Г. Гегель не відносив до типів геопросторів у світі:

- A. плоскогір'я;
- B. гірські хребти;
- C. низовинні рівнини;
- D. узбережжя.

10. «Органістичну» теорію держави запропонував:

- A. К. Хаусхофер;
- B. Ф. Ратцель;
- C. Ш. Монтеск'є;
- D. П. В. де ла Блаш.

11. До складових могутності держави за Р. Челленом не входить:

- A. географічний простір держави;
- B. населення;
- C. рівнинний рельєф;
- D. державний апарат.

12. «Географічну вісь історії» Х. Маккіндер розташовував:

- A. у Західній Європі;
- B. у Північній Євразії;
- C. у Південно-Західній Азії;
- D. у Східній Азії.

13. До «великих просторів» у працях «пізнього» К. Хаусхофера не належала:

- A. «Пан-Європа»;
- B. «Пан-Америка»;
- C. «Велика Східна Азія»;
- D. «Пан-Африка».

14. Геоекономіка – це:

- A. науковий напрям, що займається дослідженням економічних процесів у земному геополітичному просторі;
- B. міждисциплінарний науковий напрям, що займається дослідженням глобальних процесів сучасності і являє собою поєднання географії, політики, економіки;
- C. наукова дисципліна, що вивчає залежність економічного розвитку держав і регіонів від географічних та політичних факторів;
- D. політологічна концепція, що вбачає у політиці засадничу, визначальну роль географічних факторів: просторове розташування країни, розмір території, наявність чи відсутність, обмеженість природних ресурсів, кількість населення.

15. Країни Східної Європи у світовій системі належать до:

- A. «центру»;
- B. «напівпериферії»;
- C. «ядра»;
- D. «периферії».

16. До геополітичних «полюсів» Європи не відноситься:

- A. Німеччина;
- B. Велика Британія;
- C. Франція;
- D. Туреччина.

17. Які країни входять у так званий «Римланд» за теорією Спайкмана?

- A. країни Західної Європи;
- B. країни Балтії;
- C. країни прибалтійського регіону;
- D. країни узбережжя Тихого океану.

18. Яка стратегія зазвичай використовується у геополітиці для запобігання домінуванню однієї країни?

- A. баланс сил;
- B. економічні санкції;
- C. політичні альянси;
- D. культурна дипломатія.

19. Які з цих країн вважаються світовими морськими державами?

- A. Швейцарія, Австрія, Угорщина;
- B. США, Велика Британія, Китай;
- C. Бразилія, Аргентина, Чилі;
- D. Німеччина, Польща, Швеція.

20. Як називається концепція, що припускає зміну глобального лідерства з Заходу на Схід?

- A. західне зміщення;
- B. вісь зла;
- C. східне переважання;
- D. зміщення осі.

8. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Заходи, спрямовані на дотримання академічної доброчесності для здобувачів освіти:

1. Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей).

2. Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

3. Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права.

4. Надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі : моногр. Київ : Логос, 2005. 286 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Харків : Фабула, 2018. 288 с.
3. Вегеш М., Палінчак М. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород : Гельветика, 2020. 786 с.
4. Геополітика : підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. Київ : МАУП, 2004. 296 с.
5. Геополітика : енциклопедія / за ред. Є. М. Суліми. Київ : Знання України, 2012. 919 с.
6. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика. Київ : Дух і Літера, 2011. 462 с.
7. Глобальне управління – 2025: вирішальний момент / пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис, 2011. 120 с.
8. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія : підручник. Київ : Центр учб. л-ри, 2012. 416 с.
9. Дністрянський М. С. Геополітика : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 436 с.
10. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва / Д. В. Дубов; Нац. ін-т стратег. досліджень. Київ : НІСД, 2014. 326 с.
11. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків : Фоліо, 2021. 590 с.
12. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. 338 с.
13. Кондратенко О. Ю. Класична та сучасна геополітика: ретроспективний аналіз. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. Вип. 9 (1). С. 48–59.
14. Кондратенко О. Ю. Перспективи зміни парадигми світового порядку у контексті російсько-української геополітичної кризи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 120(1). С. 47–58.
15. Кондратенко О. Ю. Концептуальні основи геополітики та геостратегії. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2015. № 2. С. 129–139.
16. Крисаченко В. Геополітика. *Науковий інструментарій українознавця. Довідник*. Київ : ННДІУВІ, 2012. 365 с.
17. Кудряченко А. І. Геополітика : підручник. Київ : МАУП, 2004. 296 с.

18. Потехін О., Клименко Ю. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі ХХ – початку ХХІ ст. Київ : Дух і Літера, 2023. 552 с.
19. Страдвел Дж. Чому Азії вдалося. Київ : Наш Формат, 2017. 448 с.
20. Сутула О. А. Сутність сучасних геополітичних концепцій: загальна характеристика. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2018. №33. С. 121–130.
21. Яценко Б. П., Стафійчук В. І., Брайчевський Ю. С. Політична географія і геополітика : навч. посіб. Київ : Либідь, 2007. 255 с.

Корисні посилання на інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: https://europa.eu/european-union/index_en
2. Офіційний сайт НАТО. URL: <http://www.nato.int/cps/uk/natolive/index.htm>
3. Закон України «Щодо відносин України і Організації Північно-Атлантичного Договору (НАТО)». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/612-14>
4. Закон України «Про Основні напрями зовнішньої політики України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
5. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua>

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Пересипкіна Ірина Валентинівна

ОСНОВИ ГЕОПОЛІТИКИ ТА ГЕОСТРАТЕГІЇ

Методичні рекомендації до семінарських занять і самостійної роботи (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньої програми «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації»)

Коректор *О. В. Анцибора*
Комп'ютерне верстання *Н. В. Аксьонова*

Підписано до розміщення 20.04.2023. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,48. Обсяг 0,529 Мб. Зам. № 117/24.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна